

ПРОФЕСІЙНА МОТИВАЦІЯ ЕКОЛОГІВ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ АГРАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

У статті висвітлено питання професійної мотивації студентів-екологів у навчальному процесі аграрного університету. На основі наукових досліджень визначено й проаналізовано основні мотиви професійної діяльності студентів.

Ключові слова: *мотив, професійна мотивація, професія, навчальний процес, професійна діяльність.*

Зміни, що відбуваються в новому тисячолітті в багатьох сферах діяльності людини, висувають нові вимоги до організації і якості освіти. Як свідчить практика, сучасному суспільству потрібний компетентний фахівець-еколог з чіткою системою ціннісних орієнтацій та позитивною мотивацією до професійної діяльності.

Важливою проблемою є підготовка кваліфікованих екологічних кадрів для всіх сфер промислового та сільськогосподарського виробництва, транспорту, енергетики, науки, політики й культури. Слід зазначити, що донині серед фахівців немає спільного розуміння сучасної екології як науки та її завдань. Гостра криза у відносинах людського суспільства з природою зумовила посилення уваги до проблем екології не тільки біологів, географів, хіміків і фізиків, а й геологів, енергетиків, економістів, політологів, соціологів, філософів та інших вчених, а також фахівців прикладних напрямів, які нерідко бувають професійно некомпетентними. Саме тому підготовка кваліфікованого еколога, який розуміє тенденції розвитку науки, вміє логічно мислити, тобто різнобічно підходити до вивчення кожного явища в природі та суспільстві, досконало знає природу рідного краю, є основним завданням вищої школи і передбачає формування цілісної особистості з пріоритетом загальнолюдських цінностей.

Сучасний випускник університету повинен не тільки володіти спеціальними знаннями, уміннями та навичками, а й відчувати потребу в досягненнях та успіхах. Необхідно зацікавити студента до накопичення знань, безперервної самоосвіти, оскільки система професійної освіти, яка постійно розвивається, вимагає відповідності змісту, форм і методів навчання сучасним стандартам підготовки кваліфікованого фахівця. У зв'язку з цими змінами проблема професійної мотивації набуває сьогодні особливого значення.

Професійна мотивація є нині складною й надзвичайно актуальною проблемою для теорії і практики вищої професійної освіти. Традиційно у вітчизняній науці розвиток професійної мотивації досліджували в контексті навчальної мотивації або професійної самореалізації, професійного самовизначення, при цьому об'єктами вивчення виступали мотиваційна сфера особистості та її динаміка (Л. Божович, В. Дружинін, В. Ковальов), навчальні й професійні мотиви (Н. Комусова, Н. Пейсахов, М. Рогов), ціннісні орієнтації (Б. Ананьєв, М. Рокич, В. Ядов), професійна спрямованість (А. Гебос, А. Дусавицький, Є. Іванова, В. Лісовський, А. Панасюк), готовність студентів до професійної діяльності (О. Айгістова, Е. Ільїна та ін.). Проблема екологічної освіти висвітлюється в численних працях науковців. Її концептуальні, філософські й історичні аспекти знайшли відображення у працях

Е. Бібікової, Г. Білявського, В. Вербицького, С. Деребо, М. Дробнохода, І. Костицької, В. Крисаченка, Н. Рідей, С. Старовойт, Н. Пустовіт, В. Скребця, М. Хилька, В. Червонецького, С. Явіна та ін.

Всі ці дослідження є методологічним підґрунтям вивчення проблеми розвитку професійної мотивації студентів, методів і засобів професійного становлення та розвитку фахівця. Незважаючи на те, що мотивації присвячена досить велика кількість досліджень, питання щодо професійної мотивації майбутніх екологів у процесі вузівської підготовки залишається відкритим.

Мета статті – висвітлення професійної мотивації майбутніх екологів.

В системі вищої освіти під професійною мотивацією розуміють сукупність чинників і процесів, які спонукають і спрямовують особу до вивчення майбутньої професійної діяльності. Як вважає А. Маркова, професійна мотивація виступає внутрішнім рушійним чинником розвитку професіоналізму та особи, оскільки тільки на основі високого рівня її сформованості можливий ефективний розвиток професійної освіченості й культури особистості [1]. При цьому, під мотивами професійної діяльності розуміють усвідомлення актуальних потреб особистості (здобуття вищої освіти, саморозвитку, самопізнання, професійного розвитку, підвищення соціального статусу), що задовольняються за допомогою виконання навчальних завдань і спонукають людину до вивчення основ майбутньої професійної діяльності. У ряді праць, присвячених мотивації студентів, професійні мотиви виступають як один з компонентів навчальної мотивації (Н. Комусова, Л. Юшкова, В. Якунін) поряд з такими компонентами, як пізнавальні мотиви, мотиви соціального престижу (Ф. Рахматулліна), мотиви творчого досягнення (Р. Вайсман).

Залежність професійної мотивації від специфіки навчальної діяльності проаналізовано в дослідженнях В. Шадрикова. Автор зазначає, що в процесі навчання відбувається зміна мотиваційної сфери, яка виражається в появі нових та інволюції ряду старих мотивів, у переоцінці абсолютної й відносної значущості окремих мотивів, у зміні структури мотивів [2]. Деякі автори пов'язують динаміку розвитку професійної мотивації та професійних мотивів зі зростанням ступеня досвідченості фахівця, здобуттям кваліфікації; інші підкреслюють провідну роль особистісних особливостей (К. Абульханова-Славська, Б. Ломов, Дж. Сьюпер), що виявляються в зміні ступеня усвідомленості спонукань, їх суб'єктної значущості та ставленні до праці.

Професійну мотивацію еколога ми визначаємо в контексті професійної мотивації, під якою розуміємо дію конкретних спонукань, що зумовлюють вибір професії і тривале виконання обов'язків, пов'язаних із цією професією, а її зміст становить сукупність стійких мотивів (власне професійних мотивів, прагматичних мотивів професійного розвитку та кар'єрного зростання, пізнавальних мотивів, соціальних мотивів, мотивів самореалізації особистості), прояв яких залежить від професійних поглядів, відносин, позицій, а також емоцій, почуттів, професійних якостей особистості. Специфіка професійної мотивації еколога полягає в певній сукупності груп мотивів.

Стосовно сфери вищої освіти під професійною мотивацією розуміємо усвідомлення предметів актуальних потреб особистості (здобуття вищої освіти, саморозвиток, самопізнання, професійне зростання, підвищення соціального статусу тощо), що задовольняються за допомогою виконання навчальних завдань і спонукають до вивчення майбутньої професійної діяльності. В академічній діяльності, разом з навчальними й пізнавальними мотивами, найбільше значення мають професійні мотиви або мотиви професійної діяльності.

На думку більшості дослідників (Є. Афанасенкова, А. Вербицького, Т. Платонової та ін.), мотивація професійної діяльності полягає в інтеграції спонукань, пов'язаних з навчальною та професійною діяльністю, на основі взаємних трансформацій пізнавальних і професійних мотивів. У процесі навчання у студентів відбувається формування мотивів усвідомлення необхідності засвоєння знань для успішного освоєння професії та можливості орієнтуватися в різних професійних ситуаціях, що, у свою чергу, викликає у студентів потребу в оволодінні професійними вміннями та навичками.

У структурі мотивації студентів, поряд з пізнавальними і професійними мотивами, фахівці (Н. Комусова, Р. Малинаускас, Г. Мухіна та ін.) виділяють такі найбільш значущі мотиви: досягнення успіху; престижно-утилітарні; прагматичні; професійного обов'язку; соціально-суспільні; мотиви самовдосконалення і самоствердження.

Вважаємо, що професійна мотивація студентів-екологів включає два великих блоки мотивів: 1) професійно значущі мотиви; 2) особистісно значущі мотиви.

Перший блок мотивів містить у собі такі групи мотивів:

1) власне професійні (стати висококваліфікованим фахівцем, забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності, досягти високих результатів діяльності в екологічній сфері тощо) – це група змістотворних мотивів професійної діяльності, значущість якої заснована на закономірностях зв'язку інтересу до діяльності з розвитком професійної компетентності, прагненням до творчості в професії, досягненням успіху в реалізації поставлених цілей;

2) мотиви професійного розвитку й кар'єрного зростання (займати в майбутньому високе становище в суспільстві й у певному найближчому оточенні; займати високу керівну посаду, мати корисні зв'язки і знайомства, можливість почати свою справу тощо) – група мотивів професійного розвитку й кар'єрного зростання має конкретну спрямованість та пов'язана з наявністю в людини потреби в професійній стабільності розвитку кар'єри;

3) прагматичні мотиви (забезпечити високий дохід завдяки отриманим знанням, отримати високооплачувану роботу тощо) – група прагматичних мотивів пов'язана з наявністю у молодого людини потреби в матеріальному благополуччі.

Другий блок мотивів включає такі їх групи:

1) пізнавальні мотиви (набуття глибоких знань, актуалізація пізнавального інтересу, інтелектуальне задоволення, розширення кругозору, отримання задоволення від процесу пізнання, прагнення до творчої дослідної діяльності тощо) – ця група мотивів пов'язана зі змістом і процесом навчання, саме вони спонукають студентів успішно навчатися; академічна успішність та інші показники навчальної діяльності та професіоналізації залежать від ступеня реалізації цієї групи мотивів;

2) соціальні мотиви (усвідомлення потреби у вищій освіті, бажання стати повноцінним членом суспільства, прагнення принести користь суспільству тощо) – група соціальних мотивів пов'язана з усвідомленням людиною свого призначення у суспільстві;

3) мотиви самореалізації особистості (якісно підготуватися до професійної діяльності; потреба в постійному інтелектуальному й духовному зростанні; прагнення підвищити свій загальнокультурний рівень; прагнення удосконалювати ерудицію тощо) – група мотивів самореалізації особистості пов'язана з прагненням людей до постійного особистісно-професійного зростання та усвідомлення необхідності відповідати конкретному професійному еталону; наявність такої групи мотивів є соціально значущою, що впливає на результат професійної діяльності.

На нашу думку, для підвищення професійної мотивації студентів-екологів необхідно активно залучати студентів до навчально-професійних і професійних форм діяльності. Необхідно заохочувати й організовувати участь студентів у професійних гуртках, де вони можуть виявити себе в ролі фахівця. Важливу роль відіграє процес взаємодопомоги студентам перших курсів з боку студентів випускних курсів. Це надає можливість підвищити успішність ідентифікації себе з образом професії, отримати впевненість у майбутньому, закласти основи для кар'єрного зростання.

Важливим аспектом професіоналізації є ведення наукової діяльності. Вона дає змогу стимулювати пізнавальну, творчу мотивацію, мотивацію саморозвитку. Наукові пошуки дають можливість зрозуміти сутність наукової проблематики, виявити наукові та професійні інтереси. Це сприяє професійній ідентифікації. Тому важливо стимулювати ці види активності в майбутніх екологів на молодших курсах, залучати студентів цієї спеціальності брати участь у відкритих семінарах, виступати на них з доповідями.

Підвищення комунікативної мотивації можливо шляхом організації занять, на яких заохочуються виступи, вільні висловлювання власної думки, обговорення проблем, вивчення цікавих випадків з професійної практики. Така організація занять дає змогу активувати мотиви взаємодопомоги, комунікації, ідентифікації себе з групою, здійснити прийняття групових, професійних норм і правил.

Для активізації професійної мотивації необхідно проводити тренінгові заняття за запропонованою програмою, спрямовані на створення у студентів загального образу професії, визначення професійних цілей, навчання навичок успішної комунікації, стимулювання пізнавального професійного інтересу.

Висновки. Сутність професійної мотивації еколога – це сукупність стійких мотивів, прояв яких залежить від професійних поглядів, відносин, позицій, а також емоцій, почуттів, професійних якостей особистості. Мотивація професійної діяльності еколога включає 6 груп мотивів: власне професійні мотиви, мотиви професійного розвитку й кар'єрного зростання, прагматичні мотиви, пізнавальні мотиви, мотиви самореалізації особистості, соціальні мотиви.

Таким чином, навчання студентів у ВНЗ є важливим етапом професійного становлення особистості, формування професійної мотивації, яка спонукає й спрямовує діяльність суб'єктів з освоєння професії.

Список використаної літератури

1. Маркова А.К. Психология профессионализма / А.К. Маркова. – М., 1996. – 308 с.
2. Шадриков В.Д. Психология деятельности и способности человека : учеб. пособ. / В.Д. Шадриков. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Логос, 1996. – 318 с.
3. Ситник К.М. Нове століття сформує новий екологічний світогляд? / К.М. Ситник, В.М. Батнюк // Вісник національної академії наук України. – 2001. – № 7. – С. 27–36.
4. Рудишин С.Д. Концепція біологічної підготовки еколога у вищій школі / С.Д. Рудишин // Педагогіка і психологія. – 2011. – № 1. – С. 54–59.
5. Сподін Л.А. Педагогічні умови формування професійної спрямованості особистості студентів вищих аграрних закладів освіти : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Л.А. Сподін. – К., 2001. – 20 с.
6. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы / Е.П. Ильин. – СПб. : Питер, 2000.
7. Батаршев А.В. Учебно-профессиональная мотивация молодежи / А.В. Батаршев. – М. : Академия, 2009. – 192 с.
8. Токар Н.Ф. Динаміка мотивації в процесі професійної підготовки / Н.Ф. Токар // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 4. – С. 151–154.

Стаття надійшла до редакції 16.09.2013.

Кулько В.А. Профессиональная мотивация экологов в учебном процессе аграрного университета

В статье рассмотрен вопрос относительно проблемы профессиональной мотивации студентов-экологов в учебном процессе аграрного университета. На основе научных исследований определены и проанализированы основные мотивы профессиональной деятельности студентов.

Ключевые слова: мотив, профессиональная мотивация, профессия, учебный процесс, профессиональная деятельность.

Kulko V. Professional motivation of ecologists in the educational process Agrarian University

The article deals with the problem of students professional motivation in the educational process of Agrarian University. On the basis of scientific researches the main motives of students professional activities are determined and analyzed.

Changes that take place in the new millennium in many spheres of human activity make new demands to the organization and quality of education. Having studied the practice, modern society needs a competent environmental specialist with a clear system of value orientations and positive motivation for professional work.

The modern university graduate must not only have special skills and abilities, but also feel the need for progress and accomplishments. It is necessary to interest students to accumulate knowledge, lifelong learning, as the system of professional education, which is constantly evolving, requires the content, forms and methods of teaching modern standards for training qualified specialist. The problem of professional motivation acquires special importance today due to these changes.

The essence of ecologist professional motivation is a set of stable motives, expression of which depends on professional attitudes, relationships, positions and emotions, feelings and personal competencies. Motivation ecologist professional activities include 6 groups of motives: the actual professional motives, motives of professional development and career growth, pragmatic reasons, cognitive reasons, reasons of personal fulfillment, social motives.

It is necessary to involve students into educational and professional forms of activities to improve professional motivation of future ecologists. It is necessary to encourage and organize students to participate in professional groups where they can express themselves in the role of the expert.

An important aspect of professionalism is to conduct research activities. It allows to stimulate cognitive, creative, motivation, self-developed motivation. Scientific studies make it possible to grasp the essence of the scientific problems and identify research and professional interests. It promotes the professional identity. Therefore, it is important to encourage these types of activity in the area of ecology, it is necessary to enable the students of these disciplines to take part in open seminars and show their reports.

Improving communication is possible through the organization of motivation sessions, in which encourage the speech, free expression of opinion, discussion of problems, analyze interesting cases of professional practice. Such organization will enable to activate motives of mutual communication, identify with the group, implement the adoption of group, professional standards and regulations.

To activate the professional motivation, it is necessary to conduct training sessions on the proposed program aimed at fostering students' overall image of the profession, the definition of professional goals, effective communication skills training, cognitive stimulation of professional interest.

Key words: motive, professional motivation, occupation, educational process, professional activity.